

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ**

**NOSITEĽ SLOVENSKEJ TRADÍCIE –
MATICA SLOVENSKÁ ILOK
BAKALÁRSKA PRÁCA**

NITRA 2012

Monika Gajdošová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

Nositeľ slovenskej tradície - Matica slovenská Ilok

Študijný program: Stredoeurópska areálová kultúra

Študijný odbor: 3.1.2. kulturológia

Školiace pracovisko: katedra areálových kultúr

Školiteľ: prof. PhDr. Tibor Žilka DrSc.

Konzultant: Mgr. Veronika Trstianska

Nitra 2012

Monika Gajdošová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, na základe inštrukcií mojej konzultantky Mgr. Veroniky Trstianskej, prameňov a literatúry uvedenej v zozname použitých prameňov a literatúry.

V Nitre 3. 4. 2012

.....

Monika Gajdošová

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa chcela poďakovať všetkým, ktorí mi pomohli pri realizácii mojej práce a to najmä mojej konzultantke Mgr. Veronike Trstianskej a študentom z Iloku.

ABSTRAKT

GAJDOŠOVÁ, Nositeľ slovenskej tradície – Matica slovenská Ilok. [Bakalárska práca] / Monika Gajdošová – Univerzita Konštantína filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych študií; Stredoeurópska areálová kultúra. – Školiteľ: Mgr. Veronika Trstianska. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. - Nitra : FSS SEAK, 2012. počet s. 41.

Práca prináša informácie o príchode Slovákov do Iloku, ich živote na Slovensku a ťažkostiach, ktoré predchádzali začiatku nového života na dolnej zemi. Ukázali sme výzor mesta, aby si každý čitateľ vedel predstaviť, o čom je práca písaná. Po objasnení mesta, sme sa zamerali na Maticu Slovenskú v Iloku, o jej činnostiach a jej hlavnej práci, ktorú vykonáva Spolok Ľudovíta Štúra. Zobrazili sme aj život obyvateľov, ich Slovenský dom a jeho vznik, ale aj problémy, ktoré sprevádzala vojna. Snažili sme sa ukázať fungovanie školy v Iloku, čo sa deti učia doteraz. Rovnako aj farnosť a taktiež jej vznik a prácu farárov, ktorí sa snažili zlepšiť jazyk a utužovanie národného povedomia. Do práce sme zahrnuli aj zvyky ilockých Slovákov a odkiaľ pochádza slovenské nárečie, ktorým hovoria. Snažili sme sa poukázať na Zväz Slovákov v Chorvátsku, jeho minulosť a vznik všetkých matíc v krajine.

Kľúčové slová: Matica Slovenská, Ilok, kultúra, zvyky, tradície

ABSTRACT

GAJDOŠOVÁ, Commander of the Slovak traditions – Matica slovenská Ilok. [Bachelor work] / Monika Gajdošová – Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of central European studies; Central European Area Culture. – Trainer: Mgr. Veronika Trstianska. – Qualification level: Bachelor. - Nitra : FSS SEAK, 2012. number of p. 41.

The work presents information on the arrival of Slovaks in Iloko, their lives in Slovakia and difficulties prior to the commencement of a new life on the lower ground. We have shown the appearance of the city, so any reader could imagine, what the work is written about. After describing the city, we focused on the Slovak Matica in Iloko, its activities and its main work performed by the Association of Stur. We also show the lives of people, the Slovak house and its foundation, but also the problems that related to war. We tried to show the schooling in Iloko, as the children were learning until yet. Likewise, parish and also the creation and work of parish priests, who tried improve the language and the tightening of national consciousness. The work included the habits of Ilok Slovaks, where their dialect come from. We tried to point out the Association of Slovaks in Croatia, its history and origin of all matrices in the country.

Key words: Matica Slovenská, Ilok, culture, habits, traditions

OBSAH

ÚVOD.....	9
1.0. MINULOSŤ SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU.....	11
1.1. ILOK.....	12
1.2. FARNOSŤ.....	14
1.3. ŠKOLA.....	15
1.3.1. OBDOBIE PO II. SVETOVEJ VOJNE.....	17
2.0. MATICA SLOVENSKÁ ILOK.....	20
2.1. DIVADELNÁ SEKCIA SPOLKU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA.....	22
2.1.1. SITUÁCIA PO I. SVETOVEJ VOJNE.....	23
2.1.2. DIVADLO PO II. SVETOVEJ VOJNE.....	24
2.1.3. 70 A 80. ROKY DIVADLA V ILOKU.....	25
2.1.4. DIVADLO POČAS A PO VOJNE S JUHOSLÁVIU.....	26
2.2. SPOLKY V ILOKU.....	29
2.3. SLOVENSKÝ DOM V ILOKU.....	31
3.0. ETNOLOGICKÉ ŠPECIFIKÁ SLOVÁKOV V ILOKU.....	31
3.1. ODEV ILOCKÝCH SLOVÁKOV.....	32
3.2. ZVYKY A TRADÍCIE.....	34
3.2.1. ILOCKÁ SVADBA.....	35
3.3. NÁREČIE.....	37
4.0. ZVÄZ SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU.....	38
ZÁVER.....	39
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	40

ÚVOD

Téma Nositeľ slovenskej tradície – Matica slovenská Ilok je zaujímavá hlavne preto, lebo nie je riadne preskúmaná. Myslíme si, že je treba hlásať väčšiu osvetu o našich Slovákoch žijúcich v Chorvátsku, ktorí predstavujú v zahraničí veľmi významný fenomén. Slováci aj napriek tomu, že nepatria k početnej komunite v Chorvátsku, si dokázali ubrániť svoje národné povedomie. Určite spomenieme, že naši Slováci žijú v prostredí s veľkou prevahou chorvátskeho obyvateľstva a tak si vieme predstaviť, ten tlak asimilácie, ktorý na nich pôsobí. Určite dlhoročné žitie v inej krajine zanechalo výrazné stopy, ale napísaním tejto bakalárskej práce chceme ukázať, že práve tí naši Slováci si dokázali zachovať svoju národnú identitu. Celá práca je rozdelená do kapitol, ktorej každá má svoj význam.

V prvej kapitule sme rozobrali Minulosť Slovákov v Chorvátsku, v ktorej sme opísali stav v našej krajine v období od 16. storočia. Chceli sme poukázať na našu šľachtu a podmienky núteného odsťahovania sa Slovákov na dolnú zem. V podkapitolách bolo hlavným zámerom podať opis mesta, aby si ho čitateľ mohol z práce predstaviť. V tejto časti práce sme opísali aj stručnú a veľmi dôležitú históriu tohto mesta, spomenuli sme tiež hlavné obdobie sťahovania Slovákov do tejto krajiny. V druhej podkapitole s názvom Farnosť v Iloku sme sa zamerali na cirkevný život v Iloku. V tejto časti sme písali aj o budovaní fary, kostola, ale aj o snahe zlepšiť celkový kultúrny život v Iloku. Spomenuli sme aj mená farárov a celý vývoj farnosti. Tu spomíname azda najväčšiu osobnosť mesta Ilok Adama Vereša.

V ďalšej podkapitole s názvom Škola spomíname učiteľov a celý boj o školu, v ktorej sa deti učili slovenský jazyk. Venujeme aj spomienku druhému národnému buditeľovi Jozefovy Maliakovy a opisujeme celé delenie a históriu slovenskej školy od začiatku až do dnes a v jednej časti sa osobitne venujeme Obdobiu po 2. svetovej vojne. Ukázali sme, ako sa dnešné deti učia v Iloku slovenčinu. Ozrejmili sme aj problém dnešnej asimilácie Slovákov v Iloku, ako prestali mať záujem o vzdelávanie v slovenskom jazyku.

V druhej kapitole sme rozobrali Maticu Slovenskú Ilok, snažili sme sa priblížiť jej činnosť. Poukázali sme aj nato, že Matica žije rozmanitým kultúrnym životom a má azda lepšiu folklórnu sekciu, ako máme my na Slovensku. Práca Matice v Iloku nie je len kultúrna, ale snaží sa združovať Slovákov aj vďaka festivalom, súťažiam a športovej činnosti.

V podkapitole sme sa zamerali na Divadelnú sekciu spolku Ľudovíta Štúra. Celá sekcia je ešte rozdelená na jednotlivé obdobia jej činnosti. V podkapitole s názvom Spolky sme spravili prierez všetkých vzniknutých spolkov v Iloku. V podkapitole s názvom Slovenský dom v Iloku píšeme o situácií, ktorá predchádzala jeho vybudovaniu. Tento dom bol dôležitý hlavne tým, že Slováci konečne mali svoj vlastný priestor na organizovanie divadla, recitácií, kultúrnych podujatí a to najhlavnejšie na utužovanie svojho národného povedomia.

V kapitole s názvom Etnologické špecifikácie Slovákov v Iloku sa dozvedáme o veciach, ktoré si ako prví Slováci doniesli do Iloku. V jeho podkapitolách sme sa zamerali na opísanie kroja a oblečenia, ktoré nosili ilocký Slováci. Chceli sme priblížiť všetky zvyky, ktoré boli v Iloku tradičné. V jednej podkapitole sme sa zamerali aj na opis svadby, ktorá mala svoje osobité zvyky. V poslednej podkapitole sme sa zamerali aj na Nárečie. Rozoberáme celý vývoj, z ktorej oblasti pochádza ich slovenčina. Zamerali sme sa na priebeh, ako sa slovenské knihy dostali do Iloku.

V poslednej kapitole sú obsiahnuté všetky procesy, ako sa vytvoril Zväz a Matice Slovenské v Chorvátsku.

1.0 MINULOSŤ SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU

Kvetoslava Kučerová vo svojej knihe povedala: „ *Slováci dostali do vienka prekrásnu krajinu. Je v nej všetko. Vari len more ako veľký živiteľ tu chýba.* “ (Kučerová K., 2006, s. 7).

„*O Slovákoch v Chorvátsku sa píše v poslednom období relatívne dost. Je to aj preto, že samotní Slováci v Chorvátsku si uvedomili, dôležitosť dať o sebe vedieť, pretože majú čo povedať a ukázať.* “ (Bartalská, L., 2008, s. 86)

V histórii našej krajiny nebolo dostatok úrodnej pôdy, tým pádom obyvateľstvo našej krajiny žilo vo veľkej biede. Jednou z príčin odchodu do iných krajín, bol často prebytok pracovitých mladých ľudí, ktorí mali rodiny a nedokázali ich uživiť.

Ďalšou veľkou príčinou, prečo slovenský roľník odchádzal, bola v 16. storočí sedliacka vojna a potlačenie povstania Juraja Dóžu. Neustále narastali nároky panstva na svoje poddanstvo a obyčajní roľníci to jednoducho nestíhali. Mysleli si, že keď začnú viacej pracovať na pôde panovníka, budú sa mať lepšie, ale nebolo tomu tak. Preto sa postupne posúvali stále na juh, kde po nadvláde Turkov zostalo veľa neobrobenej pôdy. Tam začali klčovať lesy, čím získali viacej úrodnej zeme a aj dreva.

Slovenskí roľníci najskôr chodievali na juh iba na sezónne práce a domov sa vracali s obilím. Najskôr to šľachta tolerovala, pretože si udržiavala svoju pracovnú silu. Hoci sa ľudia snažili, podmienky pre život sa stále zhoršovali a obyčajný človek chcel viac a viac odísť. Okrem týchto problémov sa čoraz častejšie vyskytovali prírodné pohromy, choroby, ako napríklad mor. Každý Slovák, ktorý odišiel, nikdy nemohol povedať, že by v cudzej krajine býval na okraji spoločnosti. Nebál sa ťažkej práce a aj to mu pomohlo pri budovaní nového života.

Začiatkom 18. storočia sa veľké počty obyvateľstva začali sťahovať na juh Uhorska a neskôr na dolnú zem. Radi by sme priblížili príchod Slovákov do Slavónie, ktorá je severovýchodnou súčasťou Chorvátskej republiky. V 18. storočí bola Slavónia len pustá oblasť a viac ako polovica jej územia obrástla úhorom. Pre tieto oblasti bolo veľmi potrebné, aby sa ich chytila ľudská ruka a začala oblasti zveľaďovať. Prvé pokusy boli pri vláde ¹Márie Terézie. Po porážke pašu Koproluja pri Slankamene v roku 1691 bola Slavónia konečne

¹ **Mária Terézia** – bola uhorskou, českou kráľovnou a rakúskou cisárovnou. Pochádzala z rodu Habsburgovcov. Zaslúžila sa tolerančným patentom o presun obyvateľstva na Dolnú zem.

oslobodená od tureckej nadvlády a následne obsadená cisárskymi vojskami. Cisársky úradníci pripravili súpis všetkých opustených či obývaných častí a aj všetky pozemky v Slavónii. Zisťovali mená majiteľov pozemkov a chotárov, ustanovovali hranice majetkov, zaznamenávali obrobenú a neobrobenú pôdu, lúky, pasienky, lesy, vinohrady, rieky a rybníky. Toto všetko spisovali do pozemkových kníh, ktoré vlastnila každá osada a postupne stanovili aj ročnú daň.

Osídľovanie oblastí bolo dlhodobo problematické z viacerých hľadísk, hlavne pre politické, majetkové a pracovné, keďže dlhodobá vojna s Turkami vyplienila veľa obyvateľstva. Tak celé územia Slavónie ostali dlhodobo opustené. Jedinou veľkou motiváciou bol mier. Hneď, ako odišli moslimovia z krajiny, začali prichádzať katolícky Chorváti a Srbi. Viedenská komora začala riešiť pozemky. Snažili sa ich vracať pôvodným majiteľom a ostatné predávali hlavne cudzej šľachte. Uskutočnili rozvoj obcí, kde sa konali rôzne trhy a sem chodili ponúkať svoje výrobky Slováci. Slováci chodili pracovať na polia a rovnako obrábať vinohrady. Po zrušení nevoľníctva začalo do krajiny prichádzať viac robotníkov, ktorí budovali cesty, no i napriek tomu bolo poľnohospodárstvo dôležitejšie než priemysel. (Kučerová, K., 2006, s.7 - 63)

1.1. ILOK

„Mestečko Ilok leží na pravej strane Dunaja na úpätí Fruškej hory vo Vukovarsko-srieskej župe, a teda v najvýchodnejšej časti Chorvátskej republiky.“ (Kuric, A., 2002, s. 9). Popri rieke Dunaja sa vypínajú starodávne pevnosti, ktoré postavili Rimania. Takýmito hradbami sa pýši aj mesto Ilok. Kúsky starovekých múrov sú viditeľné dodnes a práve tie dávajú mestečku Ilok neobyčajné kúzlo. Nebolo by cestovateľa, ktorý by si pri plavbe po Dunaji nevšimol pevnosť, brehy a rozpestrené domy mesta Ilok. Týmito krásami sa kochal nejjeden cestovateľ.

Názov mesta Ilok prešiel počas svojej histórie rôznymi obmenami. Predchádzali mu názvy Vylok, Wloch a Wylack. Dnešný názov mesta je spojený s bratmi Emerikom a Ladislavom Kontovcov, ktorí prišli na dané územie v 14. storočí a prijali priezvisko Ilocký. Toto bolo zapríčinené dlhodobým životom na Ilockom hrade. Od tejto rodiny sa dosť odvíjal osud obce, pretože Mikuláš Kont bol bánom Slavónie a preto sa Ilok stal banským mestom. O nejakú dobu, keď sa stal kráľom, sa jeho mince sa razili v Ilockej mincovni.

V 15. storočí dostal Ilok status slobodného mesta. Následne prišli do mesta františkáni a postavili kostol Nanebovzatia Panny Márie, v ktorom zomrel aj svätý Ján Kapistrán, ktorý bol nazývaný Apoštol Európy. Bol dôležitou osobnosťou pri obliehaní Belehradu, pomáhal pri zakladaní kostolov a kláštorov a bol aj veľkým bojovníkom za mier.

V 16. storočí obsadili Turci Ilok a vládli tu 162 rokov. V histórii od 8. augusta 1526 do 5. augusta 1687 malo mesto Ilok veľké poslanie v dejinách, pretože v ňom sídlil turecký paša, ktorý riadil celý kraj.

Známy cestovateľ Anton Vračić sa už v roku 1553 zmienil o Iloku v Rakúsku. Jeho cesta smerovala z Rakúska do Carihradu. Už vtedy sa vyjadril o Iloku, ako o významnom cestovateľskom meste.

Po nadvláde Turkov dostal hrad s príslušnou pôdou pápež Inocent XI. za pomoc, ktorú poskytol rakúskemu cisárovi Leopoldovi I. Po skončení nadvlády Turkov, sa stal Ilok krajským mestom. Po smrti pápeža dostali celý majetok kniežatá Odescalchi. Vtedajšie obyvateľstvo bolo katolíckeho náboženstva a chorvátskej národnosti, všetci však museli robiť na pôde kniežat'a. O nejaký čas dostali urbanské právo a ním aj právo na pôdu a pasienky. Po tejto zmene sa populácia začala miešať. Mesto bolo plné nemeckých remeselníkov a maďarských robotníkov, ktorí sa časom prispôbili a stali sa z nich Chorváti. (Ušák, V., 1978, s. 5 - 200)

Do tohto mesta sa prví Slováci dostali v rokoch 1840 - 1850. Svoje obydlia si vybudovali na hornej časti mestečka. „ *Slováci prichádzali do Iloku nemajetní ako sluhovia a robotníci na poli a vo viniciach, slovom nádenníci.* “ (Ušák, V., 1978, s. 202).

V minulosti bol Ilok veľmi zaujímavý pre Slovákov, bolo tu veľa úrodnej avšak neobrobenej pôdy, ktorú si naši ľudia dokázali obhospodáriť.

V meste sa už v počiatkoch osídlenia Slovákami rozvinula určitá súdržnosť a spolupráca medzi ľuďmi, ktorí sa postupom času usadili v Iloku.

„ *Jeho poloha je krásna a zároveň poskytuje dobré možnosti obrany. Pozdĺž Dunaja vidieť staré hradby, ktoré vystavili zvädša Rimania, ale sú tam aj pozostatky hradieb, ktoré boli vystavené ešte pred príchodom Rimanov. Pohľad z Dunaja na kopce miernej výšky, na ktorých je rozložený Ilok, pôsobí jedinečným dojmom.* “ (Ušák, V., 1978, s. 198)

Najskôr to boli iba katolíci, pretože evanjelici sa do Chorvátska a Slavónie nemohli sťahovať pred patentom.

Vydanie patentu bolo 1. septembra 1859. Patent dával súhlas evanjelikom v Chorvátsku a Slavónii kupovať majetky a tým sa začali presídľovať aj Slováci z Báčky, ktorí si kupovali vinice. Medzi prvými menami spomenieme napríklad: Juraj Zajac a Michal

Parnický. Títo muži sa tu snažili zorganizovať cirkev a aj školu. Evanjelické rodiny si pri-nášali dva klenoty zo svojej krajiny, a to ²Kralickú bibliu a ³Tranovského kancionál. Jedna vec je veľmi zaujímavá, že do dnešných čias tieto dve knihy ostali veľmi vzácne pre iloc-kých Slovákov a práve vďaka nim, si stále pamätajú na svoje korene.

1.2. FARNOSŤ

V roku 1864 zakúpili ilocký Slováci od Srba Panića starý trstinou pokrytý dom, ktorý slúžil ako modlitebňa, škola a učiteľský byt. O dvadsať rokov ho opravili a vynovili. Ako prvý farár prišiel Miloslav Križan. Bol prvým misijným farárom. Po Križanovi dostal miesto Pavel Valtínyi, ktorý tu pôsobil 15 rokov.

V tomto období sa dalo povedať, že náboženstvo živorilo. Farár dostal 1000 korún roč-ne od cirkvi a 600 korún mu dával ⁴dištrikt. Farára volil seniorálny konvent, ktorý dával nie len peniaze, ale aj štóly. Veľký problém nastal, že títo farári nevedeli štátnu reč a preto sa nemohli stretávať s chorvátskou inteligenciou a vrchnosťou.

Keď Valtínyi odišiel z Iloku v roku 1920, nastalo obdobie bez prítomnosti farára, ktoré trvalo vyše jeden a pol roka. Ľuďom sa však tento stav prestával páčiť, tak niekoľko mu-žov spolu s cirkevným dozorcem Jánom Slukom chcelo, aby sa cirkevný a národný život v Iloku pozdvihol. Veľká zmena nastala po príchode ⁵Adama Vereša. Adam Vereš sa sna-žil dať farnosť do poriadku a nebál sa vyhrnúť si rukávy. Chcel vyriešiť dosť závažný problém, ktorý sa týkal presného počtu veriacich v Iloku, pretože daň cirkvi neplatili všetci veriaci tak, ako bolo stanovené. Bol veľkou osobnosťou pre Iločanov

„Človek rozhladený a schopný, ktorý priviedol náboženský a kultúrny život ilockých Slovákov k nečakanému rozvratu. „ (Ušák,V.,1978, s. 200). Postavil modlitebnicu, ktorú predtým iný nevedeli vybudovať a okrem toho ju aj vyzdobil . Pod jeho zásluhy zaraďu-jeme aj kúpu zvonov, harmónium, ktoré sa snažil aby boli náboženské, ale aj národné. Ur-

² **Kralická biblia** – je to česká tlačená Biblia, ktorá je aj prvým českým prekladom Biblie do Čestiny.

³ **Tranovský kancionál** – je prvý spevník, ktorý obsahuje kresťanské piesne

⁴ **Dištrikt** - okrsk

⁵ **Adam Vereš** - „V roku 1921 odišiel do Iloku, kde sa stal sriemskym seniorom. Súčasne pôsobil aj ako pred-seda Spravujúceho výboru pre všetky evanjelické a. v. cirkvi v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Za biskupa bol zvolený 3. januára 1929 v Starej Pazove. Ako farár sa Adam Vereš venoval nielen duchovnému budovaniu cirkevného zboru a cirkvi vôbec, ale aj vzdelávaniu národa.“ (Vojnić-Feldyová,S. [onli-ne: [http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/osobnosti/veres_adam__\(15_11_1883_v_starej_pazove_%E2%80%93_2_11_1931_v_novom_sade\)\)](http://www.ecav.sk/?p=info/INFHist%C3%B3ria/osobnosti/veres_adam__(15_11_1883_v_starej_pazove_%E2%80%93_2_11_1931_v_novom_sade)))])

číte bolo veľmi správne, keď práve jeho v roku 1926 zvolili za slovenského evanjelického biskupa. Jednohlasne túto pozíciu získal Adam Vereš a tým pádom sa mesto Ilok stalo prvým biskupským sídlom.

Neskôr v roku 1903 bola založená prvá farnosť v Iloku. Po Adamovi Verešovi bol farárom jeho syn Ivan Vereš, ktorý taktiež viedol ilockých Slovákov k náboženstvu a kultúrnemu životu.

V období 60. rokov bol konečne miesto modlitebne postavený krásny kostol. Finančne vypomohli aj Slováci žijúci v Amerike. Dokonca pracovali tak usilovne, že kostol bol v decembri toho istého roku posvätený biskupom Juraj Struhárikom. V tom čase začal evanjelický zbor rozpadat'. Určite veľa spôsobilo obdobie po druhej svetovej vojne, kedy Iločania nemali dva roky farára a potom neskôr začali slúžiť bohoslužby farári z okolitých dedín.

Veľkú zásluhu na rozvoji jazyka, mali kňazi saleziáni z Ústavu svätého Cyrila a Metoda. Saleziáni prichádzali od šesťdesiatich rokov minulého storočia až po rok 1990. Navštevovali slovenské dediny a získavali mladíkov a študentov na štúdium do Ríma na Slovenské gymnázium. Stali sa z nich študovaní, rozhl'adení kňazi, profesori, učitelia, inžinieri, právnici a veľa z nich začalo pracovať na roliach, ktoré zdedili. Nesmieme zabudnúť na profesorov, ktorí týmto mladíkom vštepovali lásku k materinskej reči a aby sa nikdy nehanbili za svoju národnosť. Saleziáni chodili od jednej slovenskej rodiny k druhej. Slúžili v kostoloch v rodnej slovenčine a prvýkrát obyvatelia počuli modlitby, spevy, kázne a čítania. Všetko úsilie neostalo len zapadnuté prachom a saleziáni vzbudili slovenské povedomie, ktoré stále rastie a bujnie. (Kuric,A.,2002,s.9-30)

1.3. ŠKOLA

Školy v Iloku boli kedysi rozdelené podľa vierovyznania, a to chorvátska katolícka, srbská pravoslávna, slovenská evanjelická a židovská izraelitská škola. Od roku 1860 vieme, že sa do Iloku prisťahoval väčší počet Slovákov z Báčky. Postupom času sa v Iloku rozšírilo vyučovanie slovenského jazyka. V roku 1864 vznikla prvá slovenská škola.

Určite spomenieme prinajmenšom prvého učiteľa Jána Babylna, ktorý bol povoláním krajčír a niekoľko ďalších: učiteľ Ján Boťáni, ktorý v Iloku pôsobil desať rokov. Ďalším učiteľom bol Ladislav Urban. Jeho pôsobenie bolo veľmi krátke, pretože odišiel do Kysá-

ča. Po Urbanovi sem prišiel Matej Krajec, ktorý pochádzal z hornonitrianskych hrnčiarov. Hrnčiari predávali v Iloku tovar a od nich sa dozvedel, že tam nie je učiteľ. Neváhal a s mladým duchom a horlivosťou sa pustil do učenia detí v Iloku. Jeho práca trvala desať rokov a potom sa odsťahoval do Starej Pazovy.

„Matej Krajec bol veľmi pracovitý a za jeho pôsobenia v Iloku bujnelo národné povedomie ilockých Slovákov. Deti chodili do školy a cirkevný život rástol.“ (Kuric, A., 2004, s. 6) Po odchode Krajca na jeho miesto nastúpil Ján Herstein, ktorý tu aj zomrel.

Prof. Jozef Maliak bol posledným kresťanským učiteľom, levitom, literárnym kritikom, pedagógom, latinčinárom a založil vedecko-výskumnú činnosť vo Vojvodine a zároveň prvý, ktorý sa zaslúžil o spísanie mien detí, evidencie počtu tried v škole a práce s nimi. Dal opraviť modlitebňu a učiteľský byt. V roku 1903 založil v Iloku Dievčenský ústav – súkromná škola pre slovenské dievčatá. V tejto škole sa pripravovali na prijímacie skúšky na strednú školu. Paradoxom bolo, že ani jedno ilocké dievča nenavštevovalo túto školu, iba päť slovenských dievčat z iných dedín, tri Juhoslovanky a jeden Chorvát. Škola fungovala iba tri roky. Bol veľmi výraznou osobnosťou pre mesto Ilok, pretože keď skončila slovenská cirkevná škola a deti začali chodiť do chorvátskej štátnej školy, jeho hlavným úsilím bolo dostať od vrchnosti učiteľa Slováka, a otvoriť slovenskú cirkevnú školu. Bohužiaľ boli aj Slováci, ktorí namiesto úsilia za otvorenie školy, písali listy Jozefovi Maliakovi. V nich sa písalo, že školu nemôžu vydržiavať a na každej zastupiteľskej schôdzi zamietnu túto žiadosť. Bohužiaľ nezískal pochopenie ani od cirkevných predstaviteľov. Maliak sa nenechal len tak odradiť a na zasadnutí školskej stolice v Iloku v roku 1912 opäť žiadal o učiteľa slovenskej národnosti a evanjelické vyznanie v ilockej komunálnej škole. Vydával prvý časopis v slovenčine Domácnosť a škola. Pre neho bolo prioritné divadlo, pretože bolo výsledkom zachovania kultúry a jazyka na dolnej zemi.

„Pre rozvoj ilockej školy a rozvíjanie osvetu a kultúry v Iloku sa zaslúžil osobitnú pozornosť ako spisovateľ, pedagóg, kultúrny a národný pracovník, vzorný hospodár.“ (Kuric, A., 2004, s. 33)

Keď začal pôsobiť Adam Vereš, pôda pre slovenského učiteľa a školu bola pripravená a v roku 1922 otvoril slovenskú štátnu školu s tromi oddeleniami, v ktorej bol vyučovací jazyk slovenčina. Prvou učiteľkou a neskôr riaditeľkou tejto školy bola Božena Verešová a triednou učiteľkou Anna Jelínková. O týchto vedomostiach sa dozvedáme z dokumentov o správe školy. Budova školy bola postavená vedľa obecného domu a okrem vyučovania slovenčiny mali tu svoje triedy aj chorvátske deti. Žiaci sa učili tieto predmety: náboženstvo, matematika, srbsko-chorvátsky jazyk, krasopis, slovenský jazyk,

kreslenie, cirkevný a svetský spev, gymnastiku a ručné práce. Celé vyučovanie prebiehalo v slovenskom jazyku. Ako sa dozvedáme školu prišiel skontrolovať školský dozorca Vinko Vildky. Žiaci sa učili dosť priemerne, čo bolo zapríčinené, tým, že deti chodili do školy z vidieka. Tieto deti veľa hodín vymeškávali, pretože museli pomáhať nielen doma, ale aj na poli, no napriek tomu vynikali aspoň v prospechu. Detí neustále pribúdalo. Jednou z príčin bol aj fakt, že v meste chýbal učiteľský byt. Každým rokom bolo slovenských detí viac, tak na žiadosť Štefana Šustera do Iloka prišiel učiteľ Ján Vitéz, ktorý sa časom stal aj riaditeľom školy. Škola fungovala aj v priebehu druhej svetovej vojny.

1.3.1. OBDOBIE PO II. SVETOVEJ VOJNE

Po skončení vojny bola otvorená v Radoši slovenská škola a tak sa v Ilocskej škole znížil počet žiakov o polovicu. Slovenské školy dostávali od štátu svoje vlastné slovenské učebné osnovy z Vojvodiny. Toto sa nezmenilo ani po druhej svetovej vojne. Zo zachovaných listín sa dozvedáme, že v školskom roku 1956/57 bol riaditeľom učiteľ Andrej Kukučka, ktorý bol jej posledným riaditeľom a zároveň sa staral o národné povedomie ilockých Slovákov. Bol kantorom a riaditeľom slovenskej školy a základnej školy v Iloku. Staral sa o školský spevokol, venoval sa slovenským deťom. Medzi deťmi bol veľmi obľúbený. Pracoval v slovenskom dome, mládež učil tancovať, hrať divadlo a bol aj režisérom. Ako vlastenec povzbudzoval a oživoval národné povedomie po všetkých dedinách v Slavónsku. Snažil sa ľuďom vnuknúť myšlienku, aby mali aspoň slovenský jazyk fakultatívne v školách a aby sa snažili Slováci utvárať nové spolky. Bol to jeden z národných buditeľov v Iloku.

Deti sa vzdelávali v dvoch kombinovaných triedach. V tomto školskom roku sa škola pripojila k základnej škole. Slovenské deti mohli naďalej študovať štyri základné triedy v slovenskom jazyku. Škola bola iba administratívne spojená so základnou školou. V školskom roku 1976 / 1977 sa začala slovenčina vyučovať aj vo vyšších triedach (päť až osem) takzvané fakultatívne (dve hodiny mali žiaci slovenčinu a literatúru a potom dejepis, zemepis a posledná hodina bola venovaná folklóru, recitácií a spevu). Slovenskí učitelia, ktorí fakultatívne učili sa museli povinne niekoľko hodín v týždni venovať slovenskej mládeži v SKOS Ľudovíta Štúra. Slovenské knihy z Vojvodiny sa v ilockej škole stále využívali až do roku 1997. Žiaci si v škole objednávali slovenské časopisy určené pre deti

a mládež „*Pionieri*“ a „*Vzlet*“ aj časopis „*Slniečko*“. Boli tam často usporiadané zasadnutia so slovenskými vojvodinskými básnikmi a spisovateľmi.

Cez Vlasteneckú vojnu 1991 - 1997 vyučovanie slovenského jazyka stále pokračovalo, pretože skoro všetci Slováci ostali v Iloku, len počet detí v škole klesal. Ilok⁶ vojna zasiahla a aj sa ho ostro dotýkala.

Momentálne učebné osnovy pre slovenské deti v Chorvátsku zaisťuje Ministerstvo školstva Chorvátskej republiky, ktoré spolupracuje so Slovenskom. Učebnice zaobstarávajú Dom zahraničných Slovákov v Bratislave a Zväz Slovákov v Chorvátsku. Kultúrno - osvetové akcie pre deti „*Slovenčina moja*“ a Prehliadka detských scénok žiakov základnej školy organizuje Zväz Slovákov. Stav žiakov v roku 2001 / 2002 je dosť chabý, hoci ústava Chorvátskej republiky nijako nebráni vo výučbe v slovenskom jazyku.

Na jeseň roku 2004 dostali deti nové učebnice zo Slovenska, ktoré schválilo a zafinancovalo Chorvátske ministerstvo školstva. Tieto učebnice používajú aj žiaci u nás. Preberanie učiva nie je až také rýchle ako na Slovensku, pretože žiaci majú iba dve až tri hodiny týždenne. Literárne práce uverejňujú v mesačníku „*Prameň*“. Všetky básne žiakov z Iloka a Radoša sú v detskej zbierke básní slovenských detí Kvapky. V súčasnej dobe má školstvo učiteľov, priestory a na druhej strane nezujem rodičov. Iné, ako fakultatívne vyučovanie rodného jazyka neprichádza do úvahy. Snahu o zlepšenie mal farár Dušan Saják, profesor Vinko Ivič aj učителиa. Organizované boli dve schôdze, no nepomohlo to.

Po 139 rokoch si ilockí Slováci sami vybrali iba fakultatívnu výučbu slovenského jazyka, ak budú mať ešte niekedy šancu zmeniť to, ukáže čas. Do ilockej základnej školy chodí iba šesť detí a pritom v Slovenskom kultúrno-osvetovom spolku je zaangažovaných približne sedemdesiat. A môžeme si len položiť otázku prečo? Odpoveď určite nie je jednoduchá. Kedysi to bolo tak, že Slováci nemali záujem o štúdium, skôr o obrábanie pôdy, ale tie časy sú už preč. Približne od sedemdesiatich rokov nášho storočia sa to zmenilo. Slovenské deti postupne začali chodiť na stredné a vysoké školy v Chorvátsku a na Slovensku.

⁶ **Vojna v Chorvátsku** - Od augusta sa z Iloku a okolitých obcí vysťahovali pre obranu mesta väčšina žien a detí do jadranských letovísk. Po viacerých neúspešných rokovaniach medzi predstaviteľmi Iloku a chorvátskej vlády na jednej strane a Juhoslovenskou ľudovou armádou na druhej, Iločania dostali 11. októbra ultimátum, aby zložili zbrane, inak bude mesto zrovnané so zemou. Obyvatelia mohli o situácii hlasovať. V referende sa viac ako sedemdesiat percent obyvateľov vyjadrilo proti a radšej zvolili vyhnanie z domova.

„17. októbra opustila mesto kolóna s osem tisíc vyhnancami, ktorí sa vydali s príručnou batožinou na cestu do neokupovanej časti Chorvátska. Ich majetok, domáce zvieratá a polia či vinohrady s bohatou úrodou zostali.“ (Stupavský, R.-Černí, R. Miksa, V., 2008, s. 199)

V decembri sa Ilok stal časťou novej republiky Srbská krajina. Ľudia nemali poriadne čo jesť, všetci sa báli ísť do lesa po drevo, aby ich nezasiahli jednotky armády. Toto obdobie bolo veľmi kruté a všetko trvalo neuveriteľných šesť rokov.

Kedysi bolo šesť slovenských škôl a dnes môžeme vidieť, že počet vzrástol na jedenásť škôl a ministerstvo Chorvátskej republiky v roku 2005 dalo súhlas slovenskej menšine mať svojho školského poradcu, ktorý pomáha pri výučbe a kultúre. (Kuric,A.,2004,5-46)

„Na záver môžeme konštatovať, že slovenská škola v Iloku, rovnako ako aj slovenská evanjelická cirkev a Slovenský kultúrno osvetový spolok prispeli k zachovaniu národnej identity ilockých Slovákov.“ (Kuric,A.,2002, s. 42).

2.0. MATICA SLOVENSKÁ ILOK

Oficiálny vznik Matice slovenskej v Iloku sa datuje 18. decembra 1997. V súčasnej dobe pôsobí pod jej záštitou Slovenský kultúrno - osvetový spolok Ľudovíta Štúra. Vzniku celej Matice v Iloku predchádzali skutočnosti, ktoré v nasledujúcich riadkoch spomenieme.

Celý vznik oficiálnej Matice v Iloku bolo obdobie v roku 1925. Činnosť Matice zahŕňala najmä zlepšenie a nadobudnutie nových informácií z oblasti slovenského jazyka, slovenskej literatúry, dejín Slovenska a aktuálneho diania v našej krajine. Tento spolok sa snažil kupovať a požičiavať tlač a knihy zo Slovenska. Príslušníci spolku nacvičovali rôzne divadelné predstavenia, prednesy slovenských autorov, folklórne tance a spievali rôzne slovenské pesničky. Všetky tieto činnosti mali zachovávať národného ducha a určite môžeme povedať, že spolok funkciu splňal.

V roku 1928 vznikol v Iloku Slovenský čítací spolok, ktorý navštevovali hlavne remeselníci a robotníci. Najskôr oba spolky mali rozdielne činnosti a spracovali samostatne. O spojenie spolkov sa snažili: Ján Vítez, Milan Vereš, Júlia Parnická a Jozef Stupavský. Zlúčenie sa im podarilo v roku 1940 a spoločným názov sa stal Slovenský čítací spolok. Spojenie napomohlo hlavne v oblasti oživenia čítárne, založenie nového oddelenia pre mládež. Otvorila sa časť spolku v Radoši a aj viaceré iné sekcie, ktoré fungovali na dobrej úrovni. Tento názov spolku sa používal až do roku 1951, kedy sa zmenil na názov Slovenský kultúrno - osvetový spolok Ľudovíta Štúra a používa sa až dodnes. Spolok spolupracoval so Zväzom Čechov a Slovákov v Chorvátsku a jeho dôležitosť v rámci spolkov v Chorvátsku bola silná. Časť členov tohto spolku založila aj spolky v dedinách : Josipovci, Makovci a Jelisavci.

V roku 1981 vznikla filiálka Zväzu Čechov a Slovákov v Iloku. Stal sa členom Zväzu Čechov a Slovákov aj Slovenský kultúrno - osvetový spolok Ľudovíta Štúra. Tento spolok spadá pod celú Maticu slovenskú v Iloku a má tieto dodelenia: folklórne, hudobné, športové a divadelné. Každé z týchto častí si opíšme väčšiu pozornosť venujeme divadelnému oddeleniu.

Najväčší počet členov má folklórna sekcia. V rámci nej pracujú tri skupiny: najmladšia, stredná a staršia. V najmladšej skupine nájdeme deti najmä od 6. – 10. rokov, avšak snahou vedenia spolku a Matice slovenskej je zapájať do tohto procesu už aj menšie deti – škôlkárov. V druhej skupine nájdeme žiakov od 10. po 15. rokov. Do najstaršej skupiny zaraďu-

jeme stredoškólkov a mládež približne do 25. roku. Samozrejme, že vek nie je prekážkou, pokiaľ je záujem pracovať.

Folklórni členovia organizujú podujatie Váľanie májového dreva, ktoré má dlhoročnú tradíciu v Iloku. Celé podujatie sa koná na koniec mesiaca máj. Na ňom sa vždy predstavia s programom všetky tri skupiny detí.

Folklórna časť vystupuje aj na Ilockom lete. Toto podujatie organizuje Vlatko Miksad. Členovia tejto časti spolku sa každoročne zúčastňujú na Prehliadke slovenského folklóru, ktoré organizuje Zväz Slovákov v Chorvátsku. Členovia zvyknú účinkovať aj na ilockej obaračke hrozna, prehliadke detského slovenského folklóru Zlatá brána a rôznych ďalších. Významnú časť z ich práce zaberá spolupráca so Slovenskom, najmä s pracovníkmi folklóru. Folkloristika Iloku sa počas svojej existencie už niekoľkokrát zúčastnila rôznych festivalov a družieb na Slovensku. Naposledy boli dôležitou súčasťou Medzinárodného matičného festivalu v Nitre.

Druhou sekciou je hudobná časť. Ľudový orchester, ktorý spolupracuje s tanečníkmi z folklórnej časti a s hudobnou skupinou Alesis. Táto skupina pri každom predstavení a kultúrnom podujatí vyhráva až do rána. Vo svojom repertoári majú slovenské ľudové piesne upravené a prispôbené chorvátskemu hudobnému prostrediu. Hudobníci sú zároveň aj zberateľmi starých ľudových piesní vychádzajúcich zo Slovenskej zeme. Všetky zložky sa zúčastňujú festivalu Keď sa ruža rozvíjala, speváci vystupujú v Srbsku a môžeme ich stretnúť aj na Rozospievanom Srieme. Piesne tejto hudobnej zostavy zaznievajú aj na domácej pôde a to na Ilockom lete, Váľaní májového dreva a im podobných akciách. V roku 2006 bol v Iloku zorganizovaný festival slovenských ľudových piesní, ktorý dostal názov „Na brehu pri Dunaji“. Tento festival je určený najmä pre deti a má u Slovákov veľký úspech.

Predposlednou časťou spolku je športová časť. Členovia Matice slovenskej sa nevenujú len spevu, tancu a jazyku, ale snažia sa pracovať v zdravom životnom štýle, ktorý jednoznačne súvisí so športom. Celú činnosť tvorí hranie šachu, futbalu a stolného tenisu. Stolnotenisevé stretnutia sa datujú už od 30. rokov minulého storočia a zachovali sa až dodnes. V momentálnej dobe Matica slovenská v Iloku pripravuje každoročne dva zápasy v stolnom tenise. Členovia, ktorí hrajú futbal sa stretávajú oveľa pravidelnejšie. Starší členovia Matice sú členmi Združenia športových rybárov Karas. [online: [https:// msi-lok.hr/index.php/o-nas](https://msi-lok.hr/index.php/o-nas)]

Matica slovenská Iloku nemá síce korene v dávnej minulosti, no i napriek tomu možno hovoriť o najobľúbenejšej organizácii Slovákov v danom prostredí. Matica slovenská Iloku ich združuje, podporuje, vytvára národ a slovenské povedomie. Záslužná práca matičiarov je viditeľná najmä v najmladších generáciách, ktoré nemajú problém s používaním slovenského jazyka a reprezentovaním slovenskej kultúry.

2.1. DIVADELNÁ SEKCIA SPOLKU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA

Táto posledná časť Matice Slovenskej Ilok bola veľmi dôležitá. Divadlo presne dokazuje, ako Ilok kultúrne žil a žije. Všetko sa začalo, keď si v Petrovci Slováci vytvorili základňu a neskôr sa začali presídľovať do ďalších oblastí Vojvodiny a Chorvátska. Kultúrnych pracovníkov mali iba zopár a na aktivity nemali žiadny priestor. Mnohí Slováci nevedeli ani čítať, ale našlo sa zopár horlivcov, ktorí sa pokúšali zlepšiť kultúrny život. Všetko sa začalo na Veľkonočný pondelok 12. apríla 1914 keď bolo v Iloku prvé predstavenie s názvom „*Strašidlo*“.

Do pôsobenia divadla sa angažovali vždy viaceré generácie rodín a týmto chceme už na začiatku vyjadriť vďačnosť za úsilie, ktorým sa snažili uchrániť slovenskú národnú identitu, kultúru a jazyk. Ochotníci mali svoje vystúpenia po rôznych oblastiach Chorvátska, Srbska a Slovenska. Snažili sa prehľbovať vzťahy so slovenskými ochotníkmi z iných krajín. Priateľstvami získavali aj skúsenosti. Ich prevedenie zastupovalo naraz Ilok, Slovensko ale aj Chorvátsku republiku.

2.1.1. SITUÁCIA PO I. SVETOVEJ VOJNE

Na nešťastie po prvom divadelnom vystúpení sa začala 1. svetová vojna a divadlo sa odmlčalo do roku 1921. Rodina Imrelvcov, ktorá založila divadelný život v Iloku odišla do Argentíny, avšak ani to neodradilo Slovákov pokračovať v tejto činnosti. Po skončení vojny odohrali predstavenia „*Kubo*“ od Jozefa Hollého, „*Čertov mlyn*“ od Václava Sedláčka, „*Stríža spod hája*“ „*Pánik*“ a „*Kamenný chodníček*“ od Ferka Urbánka, „*Kubo*“ opäť od Jozefa Hollého, „*On nech je tvojim pánom*“ od Georga Mosera, „*Až lipa zakvitne*“ od Ignáca Gerbač – Orlova, „*Dobrá bolesť, čo dá pojest*“ od Jána Alexandra Fredro-

va, „Zmätok nad zmätok“ od Augusta von Kotzebue, „Statky zmätky“ a „Nový život“ od Jozefa Gregora Tajovského, „Drotár“ od Jána Palárik – Beskydova. „Truc na truc“ od Maríny Olgy Horváthovej, „Náš pán minister“ od Ivana Stodolu. Od roku 1921 sa každý rok na Hromnice konajú divadelné predstavenia až do dnes. Každé divadelné predstavenie nebolo len hrané, ale počas neho prebiehali aj recitácie z Detvana, Kycnavky a Opitého sveta. Tieto predstavenia boli od autorov, ktorí práve v tom období boli aktívni vo svojej činnosti. Preto môžeme povedať, že členovia si vyberali na tú dobu moderné diela a v rámci obsahovej stránky ich môžeme zaradiť do drámy a komédií. V medzivojnovom období mal prednášku aj účtovník zo Srijemskej banky o príležitostiach sporenia a výhodách, ktoré boli v ich banke. V roku 1932 spravili členovia spolku pietnu spomienku na Adama Vereša. Ľudia za ním veľmi smútili, preto sa rozhodli uctiť si smútkom jeho pamiatku tým, že ani o rok sa nebude konať nijaké predstavenie. Rodina Adama Vereša bola proti, nechceli aby sa pretrhla tradícia divadelných predstavení. Na schôdzi sa rozhodlo čo urobiť, nakoniec sa však dohodli na divadelnej hre.

2.1.2. DIVADLO PO II. SVETOVEJ VOJNE

V roku 1939 začala 2. svetová vojna a aj napriek tomu divadlo fungovalo naďalej. V týchto rokoch sa rozvíjalo plodné obdobie pre Slovákov, ktoré trvalo až do roku 1944. V priebehu roku 1945 sa mesto Ilok stalo dedinou. (Černý,R. - Mikšad,V.-Sudecký,R. - 2008, s. 22 - 52)

„Mestský duch zostal i naďalej pôsobiť v tomto mestečku vo viacerých kultúrno-osvetových ustanovizniach: Mestská knižnica a čítareň, kultúrne centrum, mestské múzeum, Slovenský kultúrno-osvetový spolok Ludovíta Štúra, Chorvátsky kultúrno-umelecký spolok Julija Benišića, športové spolky a iné.“ (Kuric,A., 2002 , s. 9)

V roku 1942 prišiel do Iloku kinematograf, ktorý do mesta zavítal po prvýkrát v roku 1920. Premietanie zvykli spájať s recitáciami, zborovým spevom a prednáškami. Filmy boli súčasťou medzivojnovnej propagandy. V tomto období odohrali Ilocký Slováci: „Slovenská sirota“ od Maríny Olgy Horváthovej, „Jánošík“ od Františky Svobodovej-Goldmanovej, „Z otroctva k slobode“ od Gustáva Zocha, „Pozvanie“ od Petra Schaffera, „Sedliacka nevesta“ od Pavla Socháňa, „Stríža spod hája“ a „Pánik“ od Ferka Urbánka,

Politická situácia – počas vojny bol Ilok najviac ostreľovaným mestom v Chorvátsku.

„Ženský zákon“ a „Matka“ od Jozefa Gregora Tajovského, „Jožko púčik a jeho kariéra“, „Bačova žena“ „Cigánča“, „Marína Havranová“ od Ivana Stodolu, „Mariša“ od Aloisa a Viléma Mršíkových, „Jánošík“ od Márie Rázusovej Martákovej, „Drotár“ od Jána Palárika-Beskydova, „Amanda“ od Nikolaja Milana Simeonoviča, „Náš pán minister“ od Ivana Stodolu, „V ochrane Napoleóna I.“ od Ladislava Stroupežnického, „Sedliak a vlk“ od neznámeho autora, „Strýko“ od Rodericha Júliusa Benedixa, „Starý a nový rok v Iloku“ od neznámeho autora, „Obyčajný človek“ a „Dr. – Doktor filozofie“ od Branislava Nušiča, „Madlena“ od Jozefa Korbackého, „Páva“ od Boženy Slančíkovej – Timrava, „Zem“ od Vladimíra Hurbana Vladimírova, „Roztržitý“ od Augusta von Kotzebue, „Hora volá“ od Miloša Gontku, „Konopáreň“ od Jána Čemana, „Sobášna kancelária alebo sprostredkovateľ sňatkov“ od Jána Davčíka, „Ludia“ od Velimíra Subotíca, „Tri tance“ od neznámeho autora, „Ofenzíva pána konička“ od Rudolfa Maříka.

Tieto predstavenia boli predovšetkým činohry, veselohry, drámy a komédie. Výber hier bol z obdobia 20. storočia a môžeme povedať, že to boli predstavenia na tú dobu moderné. V tomto období ilocký Slováci hosťovali v Erdevíku, v Jelisavci, v Našickom Makovci, Radoši a v Lovase. Zúčastnili sa tiež súťaže slovenských divadelných súborov. V Iloku hosťovali divadelníci zo Starej Pazovej a zo Šídu.

2.1.3. 70. A 80. ROKY DIVADLA V ILOKU

V tomto období boli v Iloku silné povodne, tak aj vystupovanie v Slovenskom dome bolo pozastavené, pretože tam bývali rodiny, ktorým živel zničil dom.

V týchto rokoch boli odohrané tieto hry: „Prieberčivé dievča“ od Kosta Trifkoviča, „Zajac“ od Ivana Iľiča Bariševa, „Ferdo detektívom“ od Miroslava Vrána Trocnovského, „Chytaj zlodej“ od neznámeho autora, „Na manželskom fronte pokoj“ od Jána Víta, „Keď chlebom vonia zem“ od Lubomíra Srnčoka, „Keď sa báčkor opapučí“ od Jovana Sterija Popoviča, „Dve ženy“ od Márie Kočanovej, „Z veľkej lásky“ od Klimenta Cačeva, „Záveje“ od Vladimíra Hurbana, „Mastný hrniec“ od Júliusa Barč – Ivana, „Ludia“ od Velemíra Subotíca, „Uzol“ od Petara Petroviča Pecija, „Pánik“ od Ferka Urbánka, „Na manželskom fronte pokoj“ od Jána Víta, „Strýko“ od Rodericha Júliusa Benedixa, „Klbko“ od Fero Budáka, „Do cudzej sani nesadaj“ od Alexandra Nikolajeviča Ostrovskijho, „Konopáreň“ od Jana Čemana, „Hora volá“ od Miloša Gontko, „Honorár“ od Pavla Zocháňa, „Hľadanie v oblakoch“, „Keď služobníctvo štrajkuje“ od Rudolfa Maříka, „Ochotnícke

divadlo“ od Michala Baluckého, „*Ulička*“ od Emila Gollnera, „*Náš pán minister*“ od Ivana Stodolu, „*Frndolína*“ od Jonáša Záborského, „*Veža nádeje*“ od Jána Sóloviča, „*Vzorný manžel*“ od Avery Hopewooda, „*Dvadsať minút s anjelom*“ od Alexandra Valentinoviča Vampilova, „*Kubo*“ od Jozefa Hollého, „*Dolárová nevesta*“ od Rudolfa Maříka, „*Strašidlo*“ od Ferka Urbánka, „*S brokovnicou na manžela*“ a „*Veno pre Veronu*“ od Štefana Kršňáka, „*Meniny*“ od Ákos Kertész, „*Trampoty s láskou*“ od Vojtecha Lovicseka, „*Čo je, tu je*“ od Danka Cinkockého, „*V reštaurácii*“ od neznámeho autora, „*Zdravá nemocná alebo hlučný lekárnik*“ od Carla Goldonih, „*Spis*“ od Igora Krajana.

V tomto období hosťovali v Iloku divadelníci zo Selenče, Bratislavy, Erdevíku, Hlodžanoch a Mikluševiec. Ilocký Slováci hosťovali v Československu, Selenči, Erdevíku a Hlodžanoch.

2.1.4. DIVADLO POČAS VOJNY S JUHOSLÁVIU

V tomto období odohrali ilocký Slováci tieto predstavenia: „*Žobrácke dobrodružstvo*“ od Jána Sóloviča, „*Batibeko*“ od neznámeho autora, „*Krčma pod gaštanom*“ od Chlebkovej, žiaľ tejto autorke sme nezistili krstné meno. Ďalšie predstavenia boli: „*Nová mama*“ od Mihajlova Sretenoviča, „*Na autobusovej zastávke*“ od neznámeho autora, „*Objednávam si nový písací stolík*“ od Vladimíra Hurbana Vladimírova, „*Hľadám si kmotru*“ od Daniela Cinkockého, „*Pokus o lietanie*“ od Jordana Radičkova, „*Hadí princ*“ od Jána Stacha, „*Ej, Ďurko, Ďurko alebo horúci zemiak*“ od Mikuláša Kočana, „*Zakliata hora*“ predstavenie z ľudovej rozprávky, „*Trampoty s láskou*“ od Vojtecha Lovicseka, „*Drevená krava*“ od Mariána Lacka, „*S brokovnicou na manžela*“ od Štefana Kršňáka, „*Filemon a Bonifác alebo o niečom celkom inom*“ od Magdalény Máčikovej, „*Mobilný*“ od Daniela Cinkockého, „*Spis*“ od Igora Krajana, „*Rozprávka poštárska*“ od Karla Čapeka, „*Čo budeme robiť*“ od Grigora Gorina, „*Šuster a čert*“ od Karla Svobodu, „*Mastný hrniec*“ od Júliusa Barč – Ivana, „*Klebetnice*“ od neznámeho autora, „*O dvanástich mesiačikoch*“ vybrané z ľudovej rozprávky, „*Čaj u pána senátora*“ od Ivana Stodolu, „*V šírom pole zámoček*“ od Samuela Maršáka, „*Strašidlo*“ od Ferka Urbánka, „*Tata, aj chcem draka*“ od Mareka Eliáša, „*Kto koho tromfne ?*“ od Zejhíra Hasića, „*Muž s tajným poslaním*“ od Štefana Kršňáka, „*Rozprávka o troch princoch*“ od Isaaca Asimova, „*Trampoty s vlkom*“ od Vlatka Miksada, „*Indiáni*“ od Eleny Matejkovej, „*Nadčasové šťastie*“ od Terézie Dá-

vidovej, „*O šípkej Ruženke*“ od Jacoba a Wilhelma Grimmových, „*Výrobca šťastia*“ od Vladimíra Mináča a „*Perimbaba*“ od Ľubomíra Feldeka.

V 80. až 90. rokoch hostovali ilocký Slováci v Kyšaci na festivale „*Tancuj, tancuj*“, v Báčskom Petrovci, v Jelisavci, v Novom Sade, v Lipovci, v Báčskej Palanke, v Rieke, vo Vilkovciach, v Rastislaviciach, na Krnči, v Lúgu, v Pivnici, Osijesku, v Soľanoch a vo Vansdorfe. V Iloku hostovali herci z Lúgu, z Danuvaru, Erdivíku, Báčskeho Petrovca.

(Miksád,V.- Stupavský,R. - Černý,R., 2008, s. 22 - 308)

„*Slovenské kultúrno – osvetové spolky zohrali v národnostnom živote Slovákov v Slavónii významnú úlohu.*“ (Kučerová,K., 2005,s. 176)

2.2. SPOLKY V ILOKU

Kultúrny a spoločenský život v Iloku sa odohrával už koncom 19. storočia. Ako prvý spolok môžeme zaradiť Chorvátsku meštiansku čítareň, ktorú v roku 1862 otvorili bratia Nikodém a Adolf Jakšičovci.

Od roku 1873 je činný aj Dobrovoľný hasičský spolok, ktorý mal dve oddelenia : jedno bolo dychovej hudby, druhé divadelnej. V roku 1894 bol založený Ilocký tamburášsky spolok, ktorý nazývali Parížania. Tento spolok vystupoval na Svetovej výstave, ktorá sa konala v roku 1900. Účinkujúci hrali na gajdách a tamburínach. Od roku 1894 funguje aj Chorvátsky spevácky spolok s názvom Svornosť. Najskôr doň patrili len milovníci piesní, no neskôr sa rozrástol a v roku 1927 sa z neho stal spevácky zbor. V roku 1949 bol prebudovaný na kultúrno-osvetový spolok Svornosť, žiaľ po pár rokoch zanikol. V tomto roku vzniklo aj Srbské cirkevné spevácke združenie Gusle, ktoré značil druh huslí u južných Slovanov. Úlohou združenia bolo organizovať tanečné zábavy s rôznym programom. V roku 1895 vznikol Dobrovoľný spolok meštiachok, ktorý cez zimné mesiace usporadúval plesy. Ich aktivita bola najväčšia v rokoch 1911 až 1933. V roku 1920 bol založený žiacky kultúrny spolok Tomislav. Jeho hlavné aktivity boli recitácie, zborový spev, hranie na tamburách a divadelné vystúpenia. V tomto období existovali aj súkromné spolky, ktoré sa uskutočňovali v domoch a ich členovia sa navzájom navštevovali. Od roku 1923 vznikol spolok ilockých remeselníkov s názvom Kleeblat, ktorý znamená v preklade d'atelinka. Fungoval päť rokov. O rok neskôr začal svoju činnosť aj Chorvátsky osvetový, katolícky

Politická situácia – (1991-1997) dôvodom vojny bolo osamostatnenie Chorvátska od Juhoslávie.

spolok Zrinský, ktorého najvýznamnejšie oddelenia boli divadelné a spevácke. Tento spolok pôsobil takmer dvadsať rokov. Realizoval tanečné zábavy a divadelné predstavenia. V priestoroch spolku nevystupovali len členovia spolku Zrinský, ale aj členovia spolku Svornosť. V dome spolku v roku 1929 horelo a nové priestory nie sú dodnes postavené. Cez druhú svetovú vojnu bol natoľko zničený, až ho museli zbúrať a nový nie je dodnes postavený. (Černý,R .- Sudecký,R. - Miksad,V., 2008,s. 12 - 22)

Spolky, ktoré sa vytvárali v Iloku v počiatkoch nemali veľa členov, preto sa stretávali v súkromných domoch a na fare. Ilocké spolky sa snažili od začiatku zapisovať do zápisníc všetko, čo robili. Bohužiaľ tieto zápisnice boli po vojnách zničené a o ich pôsobení sa informujeme z časopisov a od starších občanov.

Svetové vojny zasiahli a poznačili život v Iloku. Brzdili vývoj spolkov, ale aj ľudských životov. Nejednen Slovák sa nevrátil domov z boja. Panovala tu veľká chudoba a strach. Po skončení vojny a medzi vojnovým obdobím sa dievčatá a chlapci ďalej vzdelávali na Gymnáziu v Iloku a neustále premýšľali nad vytvorením spolku, ktorý by sa upriamil na rozkvet spoločenského a kultúrneho života. Ich sen sa splnil v roku 1925, keď gymnazisti založili Združenie stredoškolákov. Na tomto vývoji mala zásluhu aj slovenská základná škola.

Neskôr bol názov premenovaný na Štúr, Spolok slovenských akademikov. Keď vzniklo Združenie stredoškolákov, vznikla ilocká pobočka Spolku československých akademikov, so sídlom v Petrovci. Oba spolky boli orientované na inteligenciu a preto sa v roku 1925 spojili do Pobočky Spolkov československých akademikov v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Tento názov sa im časom nepozdával, chceli mať výraznejší názov, tak o dva roky po spojení spolkov vznikol názov Spolok slovenskej študujúcej mládeže Štúr. O rok neskôr sa odpojili od spolku česko-slovenských akademikov. Usporadúvali rôzne zábavy, spoločenské hry, výlety a prednášky. Spolok mal aj časť, ktorá sa venovala ľudovým a cirkevným piesňam. Postupne rozširoval aj knižnicu, pretože pravidelne Matica slovenská posielala rozličné knihy. Vlastnil niekoľko stoviek kníh a členovia platili členský poplatok. Členovia zmenili názov na Štúr, Spolok slovenských akademikov v Iloku. Jeho prvým predsedom sa stal Ivan Vereš. Názov Štúr mu neprekážal, pretože jeho nositeľ patril medzi inteligenciu, hoc bol evanjelikom. Remeselníci túžili tiež po svojej organizácii a v roku 1928 si založili Slovenský čítací spolok. Štyri roky spolky fungovali samostatne, a však ani jeden z nich nemal svoje vlastné priestory. Toto fungovanie poukazovalo, že v malom Iloku sa delia Slováci na pánov a sluhov. Tieto spolky sa nepodarilo spojiť hneď do jedného celku. V roku 1933 bolo gymnázium zrušené a aj členovia spolku Štúr, Spolok

slovenských akademikov, sa rozdelili. Keď chceli pokračovať v študovaní, museli ísť na gymnáziá mimo Iloku. Pre túto situáciu dostal podnet Slovenský čítací spolok, ktorý založil hudobné oddelenie a už na druhý deň zmenil názov z Štúr Spolok slovenskej inteligencie na Slovenský čítací spolok v Iloku. K nemu sa pričlenili aj ostatní členovia zo spolku Štúr. Tento nový spolok začal pripravovať tanečné zábavy a vytvoril aj ľudový orchester.

Ilok patril novovzniknutému nezávislému Chorvátskemu štátu, kde bola najpočetnejšia menšina Slovákov. Stal sa najväčším a najpopulárnejším spolkom práve Slovenský čítací spolok. Ivan Vereš zistil, že v nových politických podmienkach Slovákom nevystačí iba hudobné a tanečné oddelenie, ale treba viac inteligencie do spolku. Ona sa mala starať o národné, kultúrne a osvetové povedomie. V roku 1942 bola založená organizácia Slovenská národná jednota. O túto jednotu sa staralo veľvyslanectvo Slovenskej republiky, ktoré sídlilo v Zagrebe. Materiály a knihy dodávali zo Spolku svätého Vojtecha. Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, Matica slovenská, Štátne nakladateľstvo a Spolok Transcius im Slovenská národná jednota zasielala knihy, časopisy, kalendáre a učebné pomôcky do knižníc, škôl a spolkov. Dala do činnosti knižnicu a čítareň. Vďaka jej činnosti dobre fungovala aj škola v Iloku. V roku 1945 Slovenská jednota zanikla. Novú politickú situáciu prežil aj Slovenský čítací spolok, ktorý sa stal pobočkou Matice slovenskej. Štátne rozhodnutie zrušilo Maticu slovenskú. Vznikol z nej Zväz Čechov v Slovákov v Juhoslávii. Jeho členom bol aj Slovenský čítací spolok a zmenil názov na Slovenský kultúrno-osvetový spolok Ľudovíta Štúra, ktorý používa skratku SKOS. Tento názov mu zostal dodnes. Počas srbskej okupácie šesť rokov spolok živoril. Väčšinu financií spolok získaval z darov či predaných vstupeniek. Až neskôr, keď sa stal Spolok Ľudovíta Štúra príslušníkom Československého zväzu, začal dostávať finančné prostriedky od štátu. V čase okupácie (1991 – 1997) boli peniaze od štátu zmrazené. Jediná výpomoc prichádzala od vojvodinských Slovákov, ktorí im platili cestovné na podujatia vo Vojvodine. Iločania sa snažili hľadať peniaze aj vo zapožičiavaní miestností na svadby, či iné podujatia. (Kuric, A., 2002, s. 46 - 61).

Hlavnú úlohu spolku sa dozvedáme zo slov učiteľky Júlie Parnickej : „*Hlavnou úlohou spolku bolo dopĺňať samo vzdelávaním slovenčiny, slovenskej literatúry a dejín, ktoré sme sa my v chorvátskom gymnáziu neučili.*“ (Kuric, A., 2002, s. 48).

Uskutočnila sa obrovská zmena, pretože na rozdiel od ostatných spolkov Slovenský kultúrno-osvetový spolok Ľudovíta Štúra, má svoj vlastný Slovenský národný dom, ktorý sídli na ulici Ivana Gorana Kovačiča. Jeho súčasná podoba prešla rekonštrukciou, ktorá sa uskutočnila v roku 1997.

Nesmieme zabudnúť, že od 70. rokov 20. storočia funguje písanie kroník. Tento nápad dostal Štefan Pap. Okrem činností sa v nej píše o zážitkoch z podujatí a o ľuďoch, ktorí ešte len utvárali spolok a o najznámejších remeselníkoch, poľnohospodároch a aktivistoch spolku. Cez vojnu 1991-1994 kroniku uschovali, aby nedošlo k jej strate prípadne zničeniu. Ľudia si predplatili Slovenské časopisy Dav, Elán a Slovenské pohľady.

2.3. SLOVENSKÝ DOM V ILOKU

Slováci sa chceli združovať a tak v roku 1932 dostali starú budovu v blízkosti fary. Bola to budova určená pre čítareň. Členovia spolku sa tu schádzali často cez zimné obdobie. V tejto budove boli len tri izby. Vo veľkosti izieb to bolo veľmi nevýhodné, pretože keď sa zišlo viac ľudí, niekedy sa ani nezmestili a čakali vonku. Miestnosti boli veľmi nehygienické.

V roku 1952 Slováci postavili Slovenský národný dom, aj napriek veľkým finančným problémom, so stavebným materiálom, vybavením. Je zaujímavé, že podľa zistení na týchto prácach robili takmer všetci ilockí Slováci. Určite musíme spomenúť, že pozemok dostali od evanjelickej cirkvi a peniaze im darovali spoločensko-politické organizácie Iloka a značnú čiastku im daroval štát. Projekt Slovenského domu vypracoval ilocký architekt Julije de Luca.

Po ôsmich mesiacoch od začatia prác mohli ilockí Slováci sláviť otvorenie Slovenského národného domu. Deň otvorenia 27. December 1952 bol sviatkom pre Slovákov. Konečne mal spolok dostatok miesta a mohol sa naplno venovať kultúrno-osvetovej činnosti. Mal veľkú zásluhu v kultúrno-osvetovom bití v Chorvátsku. Členovia sa snažili vzbudiť ducha národnosti v dedinách po celej republike. Usilovali sa uplatniť ako voliteľný predmet slovenčinu a pomáhali vytvárať spolky. Ovocím práce bolo otvorenie spolkov v Josipovci, Markovci a Jelisavci a zaviedli slovenčinu v rôznych dedinách v Slavónii. So svojimi divadelnými predstaveniami, tancami a spevmi sa podieľali na rôznych festivaloch a podujatiach.

Priestor nestačil na všetky činnosti, preto začali uvažovať o rozšírení. Hlavným organizátorom bol Jozef Čermák. Zriadili sa miestnosti pre kroje a knihy, toalety a miestnosť pod javiskom. Na prestavbu dostali peniaze od štátu. V roku 1991 Ilok ostreľovali a až do konca vojny. Vojna narušila kontakt s ostatnou Slavóniou.

Slovenský dom pomáhal Slovákom aspoň na chvíľu zabudnúť na vojnu. Bol miestom, kde sa jeho členovia sa stretávali, aby sa povzbudili na duchu.

Slovenský dom bol z veľkej časti poškodený. Peniaze na opravu chýbali, napriek tomu členovia spolku organizovali divadelné predstavenia a zábavy. Týmto činmi vedeli ukázať, ako vedia prekonať aj ťažkosti života. Poprosili o pomoc režijný prápor a opravy sa začali v plnom prúde. Postupne sa ho snažili zrekonštruovať. Plukovník Jozef Jangl, ktorý velil slovenskému práporu, dal vojakom rozkaz, aby pomohli s rekonštrukciou Domu Ľudovíta Štúra.. (Kuric,A., 2002 ,s. 46 - 69)

„Slovenskí vojaci odborne dobre pripravení a s vynikajúcou technikou, ale i s hlbokými ľudskými kvalitami pri rekonštrukcii ilockého kultúrneho domu veľmi pomohli.“ (Kuric,A., 2002 , s. 55)

„Pri rekonštrukcii budovy Slovenského domu sa úplne vymenila strecha, hrady, povala, domurovalo sa niekoľko miestností, rekonštruovalo sa javisko, elektrický prúd a toalety. Osadili sa nové obloky, dvere. Zo západnej strany sa urobil oporný múr, vybetónoval sa dvor, urobilo sa letné javisko, osvetlenie a ústredné kúrenie. Humanitné organizácie SKOS-u darovali nábytok a technické pomôcky.“ (Kuric,A., 2002, s. 55).

Otvorenie Slovenského domu bolo 24. augusta 1997. O rok neskôr dal spolok zväčšiť javisko v divadelnej sále. V jednej miestnosti dali ľudia na pamiatku pamätné tabule, ako symbol vďaky za pomoc v núdzi a snažili sa ešte viac pracovať. V Slovenskom dome sa začala stretávať mládež. Aktívne činnosti v Slovenskom dome sú: tanečná, hudobná, divadelná, spevácka, športová a spevácka. Mládež sa stretáva každý večer. Základnou činnosťou je nacvičovanie tanca, divadla , hranie hudby, stolný tenis, šach, biliard a organizované sú rôzne seminárne podujatia. Dôležitým faktom zostáva, že tieto deti neodmietnu ani chlapcov a dievčatá z iných národností.

3.0. ETNOLOGICKÉ ŠPECIFIKÁ SLOVÁKOV V ILOKU

Keď začali Slováci hromadne osídľovať Ilok, nenosili so sebou iba predmety hmotnej kultúry, ako napríklad ľudové kroje, ale aj duchovné bohatstvo. Ľudový odev nebol iba ukážkou kultúry a života imigrantov, ale tvoril ich národnú identitu. Ľudový odev ilockých Slovákov sa vyrábala hlavne z rastlinného vlákna a bavlny. Kedysi sa oblečenie nekupovalo, ale šili ich domáce krajčírky.

3.1. ODEV ILOCKÝCH SLOVÁKOV

Každodenné oblečenie pozostávalo z konope, ktoré sa tkalo doma. Topánky určené na zimné obdobie šili z plátna a konope. Do nich si pletli pančuchy, aby im nebolo chladno. „*Ako folklór, tak aj kroj upozorňuje, očarúva svojou krásou i národným významom.*“ (Kuric, A., 2002, s. 77).

V neskoršej fáze tradičné ženské a mužské odevy začali ubúdať. Bolo to v čase, keď sa robotníci a remeselníci začali sťahovať do mesta. Mladí ľudia ako to býva zvykom, radi nosili mestskú módu a časom tradičné oblečenie vyšlo z módy. Staršia generácia nosila tradičné odevy, hlavne pri rôznych príležitostiach a pri chodení do kostola. Ešte v minulom storočí bolo vidieť kroje pri rôznych príležitostiach ako napr. návštev divadla, kostola. Postupne však mladá generácia tento trend zo svojho života a šatníka vypustila. SKOS Ľudovíta Štúra si začiatkom minulého storočia dal vyrobiť kyjevský kroj. V tomto kroji sa slovenská menšina reprezentovala a naďalej reprezentuje až dodnes.

„*Dievčatá nosia krátke červené sukne ponad kolená. Sukňa je vyzdobená drobnými kvetmi žltej farby. V páse je riasená. Pod sukňou sa nosí biela spodnička. Cez sukňu sa opasuje široká čierna zástera, ktorá je vyšitá rôznymi farebnými kvetmi. Zástera má na okrajoch prišitú širokú bielu čipku. Na hornej časti tela sa nosí blúzka ušitá z bieleho plátna. Rukávy sú široké, krátke ponad lakeť. Pri dolnej časti sú ozdobené čiernou čipkou. Okolo krku sa nosí široká vyšívaná šatka, ktorá pokrýva plecia a časť chrbta. Šatka je na okrajoch lemovaná čiernou čipkou. Na blúzku sa oblieka hodvábný prusliak modrej farby, ktorý má vpredu vyšitú ozdobu z červenej farby a vzadu prišité červené srdce, obrátené naopak. Prusliak má naokolo červenú čipku. Ku kroji patria aj stužky. Jedna široká, mod-*

rej farby sa viaže na mašľu okolo pása. Niekoľko užších farebných stužiek sa dáva do vlasov. Dievčatá si obúvajú vysoké čierne čižmy. Mládenci nosia biele košeľe s dlhými rukávmi a biele nohavice. Košeľa je vyšitá modrou vzorkou na časti hrude a zapína sa na ľavej strane hrude. Nohavice sú vpredu vyšité čiernou výšivkou a z bokov je čierny pás odhora dolu. Mládenci si obúvajú čierne čižmy, na ktoré si niekedy pri tanci pripínajú ostrohy.“ (Kuric,A., 2002, s. 77 - 78)

Muži cez pracovné dni nosievali do práce široké nohavice, papuče a kapce. Na sviatok mali len dve až tri košeľe a zamatové háby a čižmy. Deťom rodičia obliekali dlhé košeľe a nohavičky s rózorkom. Ženy doma šili plienky, pretože v každej rodine mali v priemere päť až šesť detí. Ženy prali všetky veci v koryte, predtým však museli zohriať vodu. V každej domácnosti bol šijací stroj, lebo krajčír bol veľmi drahý. Ženy si v pracovný deň obliekali široké sukne. Ku sukni si obliekali košeľu a oplecko. Obuv na zimu tvorili „valkané zepe“, boli to veľmi teplé topánky, dospelí ľudia mali aj kapce. Papuče neboli veľmi populárne, mali ich doma dva až tri páry.

Pri príchode do Iloka a okolitých oblastí, si doniesli šaty, morálne bohatstvo a hmotné predmety, ktorými sa diferencovali od chorvátskych obyvateľov. Aj keď si museli zvyknúť na nové prostredie, snažili sa, aby jazyk, viera, a zvyky zostali nedotknuté.

3.2. ZVYKY A TRADÍCIE

Zvyky môžeme najskôr rozčleniť jesenno - zimné a jarné. Všetko sa začína jarným obdobím. Podstatou jarného obdobia sú Veľkonočné sviatky. Toto obdobie trvá od Kvetnej nedele až po Veľkonočný pondelok. Na Kvetnú nedeľu sa začínali vyspevovať v kostole pašie, na Zelený štvrtok chodievali ľudia na spoveď. Deti, keď dovŕšili dvanásť rokov išli na birmovku. Bol to veľký sviatok, vtedy bolo voľno zo školy, aj keď po druhej svetovej vojne sa to voľno zrušilo. Tým sa konfirmácia presunula na nedeľu a postupne sa Zelený štvrtok prestal oslavovať. Na veľký piatok sa podobne ako u nás postilo. Pôstne jedlá pozostávali z pukancovej kukurice, praženia rýb a varených vajec. Tento deň svätili veľmi vážne, všetci chodili do kostola a nepracovalo sa. Bielu sobotu neslávili. Na Veľkú noc všetci hromadne šli do kostola v krojoch. Na stoloch nesmela chýbať šunka, vajcia a klobása. Na Veľkonočný pondelok sa šibalo aj oblievalo. U nás len oblievalo. Zvykom ako aj u nás bolo, že cez pôst sa postilo a počas roka veselilo. Deň pred prvým májom mládenci neskoro v noci stavali máj pred domy svojich milých. Ozdoby boli najčastejšie

šnúrky, fľaše a uteráky, u nás sa dávali len farebné stužky. Pyšné dievky dostali na máj namiesto stužiek hrnce, ktoré museli dávať dolu ich otcovia. Tento zvyk Iločania robili aj pred Slovenským domom Ľudovíta Štúra. Na konci mesiaca sa zišli všetci pred Slovenským domom a začali váľať máj, pritom si spravili kultúrny program a veselicu. Na zábave sa hodovalo a tancovali sa ilocké čardáše i valčíky. Po zvalení mája, si každá rodina zobrala domov kúsok konárika a pokračovalo sa vo veselici. Po jesenné obdobie nemali nijaké zvyklosti okrem poďakovania za úrodné časy. V zimnom období sa slávil Mikuláš, podobným spôsobom ako u nás. Deti dostávali jabĺčka, oriešky a cukríky. Keď sa niekto doma obliekol za Mikuláša, deti mu museli povedať aj Otčenáš. Na Luciu si chlapci dali cez seba biele plachty, vyrezali tekvicu, do nej dali sviečku a takto sa prechádzali po dedine. Ak našli dieťa túlať sa po ulici dostalo šibačku. Na Štedrý deň obyvatelia chodievali do kostola, kde deti vinšovali básničky a každé od cirkvi dostalo balíček. Po príchode z kostola sa slávil Božie hody, nikde sa nesmelo chodiť, do miestností ukladali slamu. Po troške z každého druhu obilia sa donieslo do vnútra a tam zostalo až do Troch kráľov. Bolo zvykom, že aj zver dostala lepšiu stravu na Štedrý večer, aby cez rok dobre priberala. Na Štedrú večeru sa jedla kapustnica a opekance s makom. Na vianočné ráno jedno dieťa pripravilo vodu, v ktorej sa kúpali všetci a dali do nej jablko. Každý, kto sa v nej okúpil, musel do nej hodiť nejaký ten peniaz. Dieťa, ktoré vodu nachystalo, si teda vzalo peniažky. Jablko u nich značilo zdravie a vitalitu. Deti mali dovolené vo vianočné ráno ísť vinšovať k príbuzným, kde tiež dostali nejakú sladkú drobnosť. Starší chodievali až o deň neskôr. Na Jána a Štefana fidlikanti chodievali k Jánom a Štefanom po domoch, lebo bol zvykom si ich objednať. Už doma sa oslávenci nachystali, pripravili jedlá, nápoje a mohla sa začať veselica. Ak bol oslávencem poľovníkom, dal aj živého zajaca priviazať na basu. Na svätého Jána sa aj v Slovenskom dome hralo tradične divadlo. Divadlo hrali domáci a niekedy si zavolali nejaký spolok z Vojvodiny. Cez zimu ľudia nemali toľko práce, čo im umožnilo zabávať sa častejšie v Slovenskom dome až do rána. Na Nový rok sa nesedelo pri televízií, ale ľudia sa navštevovali a každý spieval - nábožná rodina kresťanská a iné ľudové pesničky. Navečer, ako aj u nás sa šlo do kostola poďakovať za predchádzajúci rok. Na Troch kráľov bol jediným zvykom chodiť do kostola. Na Hromnice a na Máriu (2. februára) sa robili priadky.

Zabíjačky boli tiež významnou udalosťou v roku, kedy sa schádzala rodina, susedia a známy. Väčšinou trvali tri dni. Prvý deň sa chystalo a večer sa popíjalo a sedelo. Na druhý deň každá rodina zarezala jedno prasa. Večer sa už jedli zabíjačkové špeciality. Pri jednom stole vždy hodovalo okolo 20 ľudí. Na tretí deň sa dorábalo a umývalo. Ľudia mali

viac času ako teraz. Dokázali aj zo zabíjačky spraviť rodinnú oslavu. V Iloku chodievali mladí ľudia na priadky, ktoré bývali v súkromných obydliach. Vždy sa dohodli v aký deň a kde sa bude priať. Mali zaujímavý zvyk, kedy frajera s frajerkou zavreli do izby a zhasli im svetlo, aby sa mohli sami porozprávať. Popri priadkach spievali a zabávali sa.

3.2.1. ILOCKÁ SVADBA

Svadba odpradáva značí prevrat v živote dvoch ľudí. Charakteristická je aj oblečením. Keď sa začali pytačky, dievča svojmu vyvolenému dalo uterák, alebo ručník a tým sa potvrdilo, že bude svadba. Svadobné šaty a veniec vždy kupovali dievkini rodičia. Veniec mal dve časti, ktoré sa v strede spojili. Každá z nich niekde visela. Jedna na chrbte a druhá na prsiach. Veniec spravili z umelých kvetov a perličiek, doplnených o koleso z hodvábných stužiek červenej farby a tým nebolo vôbec vidieť vlasy. Účes neviest bol zapletený a doplnený o hodvábnu motúzu. Veniec vážil 3 až 7 kilogramov a bol dôležitým symbolom nevinnosti. Na svadbe ho mohla mať na hlave iba nevesta, ktorá bola pannou. Keď dievča nebolo riadne vypýtané od rodičov, tiež nemohla mať veniec na hlave. Nevesty mali ako doplnok čierny vyšívajúci ručník. Aj nevesty, ktoré porušili nariadenie, sa mohli vydávať v kostole len s účesom vydatej ženy. Mladé ženy, ktoré ešte neboli vydaté podľa tradície, si museli dať nové šaty a tie chudobné si obliekli aspoň najkrajšie, aké doma mali. Ale aj ženich mal ozdoby a tými sa odlišoval od ostatných. Na svadbu si dal sviatočné šaty a tie boli najčastejšie jediné až do konca života. Farba bola čierna a k nim pridali bielu vyšívajúcu košeľu. Obuté mal čierne čižmy. Ak nemal peniaze, požičal si ich od niekoho bohatšieho. Na hlavu dostal čierny klobúk s pierkami. V neskoršom období sa pierka dávali na kabát. Výnimkou neboli ani ostatní svadobčania a každý mal svoje označenie. Družba mal tiež pierko, len o niečo menšie a hodvábnu tkaninu omotanú okolo klobúka. Družice mali šaty podobné neveste avšak bez venčeka. Starší hostia mali rozmarín na kabáte. Hostí na svadbu chodievali volať mesiac, až dva vopred. Nosievali so sebou fľašu s pálenkou, alebo vínom. Najčastejšie pozývali hostí na svadbu dvaja družbovia. Pri každých dverách povedali nejaký pekný vinš.

„Prichádzam k vám s tým cieľom, aby som Vám oznámil, že slobodná panna po mene (Marka) zaumienila si svoj stav dievocký premeniť a do stavu manželského vstúpiť. Ponie-

vač to nechce vykonať bez svojich známych a príbuzných, povoláva vás, aby ste ju v deň určený ku svätému sobášu vypravovali a svedkami boli“ (Kuric,A., 2002, s. 89).

Potom na znak, že hostia prídu, im na fľašu im priviazali šatku. Fľaše boli vyrezávané z dreva. V Iloku sa dodnes ešte v niektorých rodinách nachádzajú. Pred veselnicou bývala zábava. Družbovia, družice a priatelia pripravovali sálu a medzi tým, sa ešte veselili a toto sa nazývalo Družbovský tanec. Na druhý deň bola svadba. Všetci sa začali združovať pred obedom, muzika už hrala. Pre krstných rodičov sa šlo s muzikou. Po stretnutí všetkých svadobčanov sa začal obed. Po obede začala odobierka a po nej sa šlo do kostola. Po obra-de sa začala svadobná hostina. Muzika vyhrávala, hostia tancovali a pomaly sa blížil večer. Pri jedle sa najčastejšie rozprávali vinše a kuchárky zbierali groše. Po tancoch strhali veniec a tým sa svadba ukončila. (Kuric,A., 2002, s. 70 - 100)

3.3. NÁREČIE

Medzi základné etnické špecifikácie určite zaradíme reč ilockých Slovákov. Majú južno - stredoslovenské nárečie. Jeho podobnosť je veľmi zhodná s našim spisovným jazykom na Slovensku.

Už od dávnych čias sa učitelia, kňazi a inteligencia usilujú používať a učiť správnosť písaného a hovoreného slova. Tradíciami aj náboženstvom boli spojení s vojvodinskými Slovákmí. Na zachovanie slovenčiny veľmi pomohlo vyučovanie na základnej škole už od 19. storočia, používanie slovenčiny v evanjelickej cirkvi, v kostoloch, objednávanie rôznych kníh či časopisov. Každé podujatie viedli v slovenskom jazyku.

Veľký problém nastal keď začala vojna v roku 1991. Slováci sa nemohli spojiť so Slovákmí na Vojvodine. Veľmi pomohli spoločenský o - kultúrni pracovníci, ktorí naďalej pracovali v Matici slovenskej v Iloku. Zväz Slovákov v Chorvátsku bol v ťažkých časoch nápomocný Matici slovenskej, čo sa prejavovalo hlavne počas vojny. O stabilný chod Matice slovenskej sa zaslúžil Chorvátsky štát, ktorý vedenie a členov podporoval najmä finančne. Určitá pomoc prichádza aj zo Slovenska. Účinok moderných technológií a posielanie detí do chorvátskych škôl namiesto slovenských, spôsobuje určité medzery v používaní slovenského jazyka. Po slovensky, aj keď nemožno hovoriť o všetkých, adap-

tácia Slovákov sa zrýchlila, spisovná slovenčina, ktorú sa snažili udržiavať mnohé generácie, dnes postupne mizne z Iloku. (Jančarová, A., 1999,s.20 - 26)

„Cítiť to najviac u mladšej generácie, u mládeže, ktorá medzi sebou rozpráva po chorvátsky.“ (Kuric,A., 2002, s. 79)

Nesmieme zabudnúť na proces asimilácie obyvateľstva, ktorý je naďalej veľmi silný. Na úradoch, v televízií a medzi Chorváckymi ľuďmi silno pôsobí na všetky jazykové sféry chorvátsky jazyk. O to viac by sa malo Slovensko snažiť o zachovanie slovenskej identity v Chorvátsku. A podporovať, najmä finančne kultúru a tradície Slovákov v Iloku. Lebo len tak dokážeme v tomto prostredí uchovať živý slovenský jazyk.

4.0. ZVÄZ SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU

Národnostný život Slovákov v Chorvátsku a hlavne v strednej Slavónii sa následkom malého počtu slovenskej inteligencie tvoril veľmi pomaly.

V roku 1918 vznikla Československá republika a tým začali Slováci v Chorvátsku organizovať československé kultúrno-umelecké spolky.

Cez druhú svetovú vojnu bol ⁹Československý zväz zatvorený, pretože práca v ňom bola zakázaná. Po skončení vojny Slovákov v Chorvátsku pomáhala Slovenská jednota, ktorá zaobstarávala slovenské knihy.

V roku 1945 Československý zväz opäť otvorili. Jeho sídlo bolo v Daruware. Do zväzu sa zapojili české a slovenské spolky z celého Chorvátska. Okolo roku 1980 sa názov zväzu zmenil na Zväz Čechov a Slovákov v Chorvátsku, ktorý mal spoločných správcov. Rozvoj zväzu nastal, keď vznikla v roku 1981 pobočka v meste Ilok. Určite môžeme povedať, že to bol krok vpred aj napriek tomu, že odbočka zväzu a SKOS nemalo dostatočnú spoluprácu a bol tu pocit pomalého prebúdzania sa a uvedomovanie si slovenskej identity v Chorvátsku.

Od deväťdesiatych rokov minulého storočia, v novej spoločensko-politickej situácii, nastal čas, aby sa Československý zväz previedol do Matice slovenskej. To znamenalo, aby sa oddelil zväz a vznikli dva : Zväz Slovákov a Zväz Čechov. Konečne každá národnostná menšina išla svojím smerom. V roku 1992 sa predstavitelia spolkov zišli v Našiciach a dohodli sa na vystúpení z Československého zväzu a založili samostatnú organizáciu Maticu slovenskú. Slovenská menšina začala konečne samostatne pracovať, rozvíjať sa vlastnými nápadmi a začať ešte väčšmi budiť slovenskú identitu v Chorvátsku. V tejto forme zloženia našli predstavitelia slovenskej národnostnej menšiny oživenie spolupatričnosti a súdržnosti doma i so Slovenskom.

Matica dostala poslanie zachovať slovenskú rodinu, povedomie a identitu zaangažovať slovenskú menšinu do svojich úloh. Jej ambíciami boli otvoriť vzdelávacie centrum, rozvíjať materinskú reč, podporovať vydavateľskú činnosť, rozhlas, folklórne festivaly a dbať o politické zastúpenie Slovákov na lokálnej a celoštátnej úrovni. V roku 1998 sa Matica transformovala do Zväzu Slovákov a jej štruktúra sa zmenila tak väčšmi, že zakladajúce orgány Matice slovenskej sú právnické osoby a týmto rozhodnutím sa starajú o celú vnú-

⁹ Československý zväz - vznikol v roku 1921 v Osijeku. Dal impulz na vytváranie knižníc, čítární a besied po celej Slavónii.

tornú činnosť a rozhodovanie, čo prevedú na Zväz Slovákov. V tomto období si vedenie Zväzu Slovákov vytýčilo veľmi podobné ciele ako Matica slovenská, a to hlavne podporovať národnú kultúru, umenie, a osvetu. Zväz Slovákov je zväzom Matic a jeho najzákladnejšie poslanie je rozvoj hospodárstva, demokracie, kultúry, spoločenského života v Chorvátsku a rozvoj slovenskej menšiny a domácej chorvátskej národnosti. Momentálne si vzal na starosť plniť programové tézy v oblastiach : kultúrnych a spoločenských hodnôt, spoluprácou so spolkami a zahraničnými organizáciami, výchovu a vzdelávanie detí a dokumentáciu o činnosti. Práca Zväzu sa v tomto období zameriava na informačnú, vydateľskú a školskú činnosť.

Nesmieme zabudnúť na finančnú pomoc od slovenskej a chorvátskej republiky, ktoré stoja za celou úspešnou činnosťou a realizáciou plánov. Od roku 2003 robia rôzne projekty, ktoré sa týkali výskumu v jednotlivých slovenských osadách napríklad: v Iloku , Markovci, Jelisavci a v mnohých ďalších. Cieľom druhého projektu bolo zhromaždiť všetkých umelcov, spisovateľov a ostatných, ktorí sa venujú literatúre. Výsledok projektu bola zbierka básní Priateľstvo od Margity Rekič - Grolmusovej a Vlasty Mataija -Okelovej. Idea tretieho projektu je veľmi jednoduchá, a to nasmerovať učiteľov, aby viedli deti k umeleckej činnosti v materinskom jazyku. Zväz si dal za úlohu veľké ciele a snaží sa ich postupne plniť. (Kuric,A. a kolektív, 2002, s. 3 - 8)

„Je dôležité neunaviť sa, neznechútiť sa. Pozerať stále do budúcnosti so zdvihnutou hlavou a s nádejou a presvedčením, že naše projekty realizujeme.“ (Kuric,A., a kolektív, , 2002, s. 14)

ZÁVER

Celá práca zameraná na Slovákov v Chorvátsku, priniesla veľa nových poznatkov a historických vedomostí. Naša národnostná menšina v Chorvátsku nezabudne na svoje korene, pretože, ako sme sa dozvedeli z jednotlivých kapitol, úsilie vždy bolo a bude v Slovákoch. Už od začiatkov, ako sa Slováci začali sťahovať do Chorvátska vidíme jedno, že táto krásna zem ich upútala a ich bojovnosť v národné povedomie zostala a stále sa rozvíja. Celé to začalo budovaním farnosti, pretože boli a sú ako aj my kresťania.

Všetko začalo školou, pretože rodičia chceli, aby aj ich deti vedeli po slovensky nie len hovoriť, ale aj písať a postupne si v škole budovať svoju národnú hrdosť.

Pokračovalo to budovaním spolkov a zobúdzaním kultúrneho života nie len tanečnými zábavami, ale aj divadlom. Celá snaha sa zmenila na neustále sa opakujúce programy, divadlá a rôzne súťaže. V tom všetkom ich podporoval Zväz Slovákov a Matica v Iloku. Neustále zlepšovanie v divadelnej sekcii Spolku Ľudovíta Štúra zapríčiňuje, že viac krajín sa dozvedá o ich šikovnosti. Určite aj folkór v Iloku je jedinečný a dovoľujeme si povedať, že je aj lepší, než je ten u nás. Aj vo vydavateľskej činnosti sa ľudia snažia. Ich slovenčina nie je len kostrbatá, ale začína mať správnu gramatiku a aj úroveň písania môže konkurovať rôznym vychyteným spisovateľom. Len, bohužiaľ k literatúre o Slovákoch v Chorvátsku sa nedá len tak ľahko dostať tu na Slovensku, pretože u nás sa nachádza len zopár titulov o tejto tematike a aj k tým sa dostať je veľmi náročné.

Veľká vďaka patrí Slovákom v Iloku, ktorí majú národnostné cítenie a bez mihnutia oka pošlú po svojich deťoch, ktoré študujú na Slovensku potrebnú literatúru na písanie o ich histórii, činnosti, ale aj o dnešných časoch. V tejto dobe vieme povedať aj to, že slovenská menšina nikdy nezmizne v Chorvátsku a aj vďaka činnosti Matici slovenská v Iloku. V budúcnosti veríme, že o ilockých Slovákoch budeme ešte veľa počuť nie len u nás, ale aj vo svete.

Za fungovanie Matice slovenskej vďačíme nie len jej predsedovi, ale aj za mravenčiu prácu členov spolku Ľudovíta Štúra. Keď sa pozrieme na posledné roky fungovania, môžeme usúdiť, že členovia vyprodukovali množstvo divadelných predstavení, športových podujatí, tanečných zábav a aj činností pre deti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BARTALSKÁ, Ľubica. 2008. *Kultúrne dedičstvo Slovákov žijúcich v zahraničí a databáza informácií o tejto problematike*. 1.vyd. Bratislava: Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2008. 192 s. ISBN 978 – 80 – 969921 – 1 - 9

BENŽA, Mojmir. 2005. *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Chorvátsku*. 1. vyd. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátsku, 2005, 165 s. ISBN 953 – 7277 – 01 - 1

BOTÍK, Ján. 2001. *Slovenskí Chorváti*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2001, 231 s. ISBN 80 – 7114 – 341 - 3

ČERNI, Ružica, MIKSAD, Vlatko, SUDECKÝ, Ratko. 2008. *Slovenské divadlo v Iloku*. 1. vyd. Ilok, Bratislava: Matica slovenská Ilok, 2008, 376 s. ISBN 978-953-283-015-6

GERBOCOVÁ, Jarmila. 2004. *Slováci v Iloku*. 1. vyd. Martin: Slovenské zahraničie, 2004, 11 s. ISSN 1335 - 4396

HAMRANOVÁ, Gabriela. 2000. *Minulosť a prítomnosť Slovákov v Chorvátsku*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 2000, 47 - 48 s. ISSN 1210 – 096X

JANČAROVÁ, Andrea. 2000. *Slováci v Chorvátsku*. 1. vyd. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 2000, 112 s. ISBN 80 – 88841 – 12 - 7

KRAJL, Sandra. 2007. *Etnická identita a identifikácia slovenskej minority v Chorvátsku cez inštitúciu Ples Slovákov*. 1.vyd. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2007, 325 – 335 s. ISSN 1335 - 1303

KURIC, Andrej. 2004. *140 rokov slovenskej školy v Iloku*. 1. Vyd. Osijek: Zväz Slovákov v Chorvátsku, 2004, 87 s. ISBN 935 – 98927 – 7 - 5

KOL. autorov. 2002. *Pamätnica k 10. výročiu založenia a pôsobenia Zväzu Slovákov v Chorvátsku*. 1. vyd. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátsku, 2002 41 s. ISBN 953-98927-1-6

KURIC, Andrej. 2002. *Slováci v Iloku*. 1.vyd. Ilok: Matica slovenská Ilok, 2002, 136 s. ISBN 953-98927-3-2

KURIC, Andrej. 2011. *Slováci v Radoši a slovenská škola v Radoši*. 1. Vyd. Našice - Radoš: Izdanač, 2011, 139 s. ISBN 978 – 953 – 7277 – 30 - 7

KUČEROVÁ, Kvetoslava. 2006. *Slováci v Chorvátsku*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 2006, 253 s. ISBN 80 – 7090 – 794 - 0

SAJÁK, Dušan. 2005. *Adam Vereš- Život a dielo*. 1. vyd. Piešťany: LOGOS, 2005, 119 s. ISBN 80 - 969387 – 8 - 9

TAPALAGOVÁ, Viera. 1997. *5. výročie vzniku Matice slovenskej v Chorvátsku*. Martin: Matica slovenská, 1997, 17 s. ISBN 80 – 7090 – 443 - 7

UŠÁK, Vít. 1978. *Slováci v Chorvátsku- Historický náčrt*. 1. vyd. Slovenský ústav: Cleveland-Rím, 1978, 230 s.

VOJNIC- FELDYOV8, Svetlana. Online:

[http://ecav.sk/?p=info/INFHistoria/osobnosti/veres_adam_\(15_11_1883_v_starej_pazove_-_2_11_1931_v_novom_sade\)](http://ecav.sk/?p=info/INFHistoria/osobnosti/veres_adam_(15_11_1883_v_starej_pazove_-_2_11_1931_v_novom_sade))

Online: <http://msilok.hr/index.php/o-nas>